

Estivella, Valls de Segó, 1961-62); també a Montserrat d'Alcalà, Barxeta o Sumacàrcer (on deien *romer*, no pas *romero*, però tanmateix *tomélo*, 1962). Val a dir que també designa una herba una mica diferent: *tomello mascle* és el *Teucrium capitatum*, mentre que el *Thymus vulgaris* es designa com a *tomello* i prou, segons el vocab. botànic dels *An. C. Cult. Val.* v, 160; i en efecte *tomello mascle* vaig recollir com a herba silvestre a la Vall d'Uixó (1961); la identificació sembla que varia entre els llocs, car a Xeraco asseguraven que *tomélo máskle* era igual a la *frigola* o *frigoleta*; mentre que, als barrancs i serrats d'Olocau de Carraixet, m'anomenaren *tomello mascle* una herba molt verda i d'olor forta, però molt diferent de la *farigola* (1962).

Com a descendent directe del primitiu THYMUS ha quedat *tem* 'farigola' [*tem*: thym, tomillo], Febrer-Cardona; *DAG.*] a Menorca (*tóm* Ciutadella (*Misc. Alcover*, 418; *AORBB* iv, 106), i herbes anàlogues a Capdepera i algun altre indret mallorquí (*AlcM*), segurament des de temps mossàrabs; a d'altres zones mossàrabs es conservà també la forma no diminutiva, però amb el vocalisme ü del ll. vg.: *túmu* en Abenbclari, *tóma* en *Alc.* (nom d'unitat en -a); del ll. vg. passaria al basc *tumu* conservat en el cast. d'Àlaba, i *tomo* o *tomijo* en zones ex-basques del NE. de Burgos.

CULTISME: *Timus*, glàndula, on ja en grec es passà de 'flor de farigola' a 'excrecència carnosà'.

DERIV. Collectius: *Pla del Timonar* a Alcoi (1963), *Les Timonereres* a la dreta del Tec a StJoan Pladecorts (1959). *Timonerar*, i els NLL o NPP *Timonal* [to *Timonal* prop de Balaguer, PPujol, *DocVgUrg.*, 28.8, prop de Balaguer].

En grec cren derivats de *θύω* 'jo sacrifico', 'llanço perfums', paral·lels, el nostre *θύμος* i el verb *θυμάω* 'perfumar amb encens', d'on el derivat *θυμλάμα* 'encens de perfumar': aquest passà a designar una altra planta aromàtica, el tomanyí o caps-d'ase: encara avui és usual posar tomanyins entre la roba (en calaixeres, prestatges etc.) per la bona olor amb què tapen tota rancier de bugada etc. En forma sàvia i amb aquest matis l'usava el metge JRoig: «lo lit volia / llà hon dormia, / flux, moll e bla, / egual e pla: / ab flòs e rama, / ab *timiana*, / lo perfumava» (*Spill*, 4100).

Sembla que l'estructura, anòmala en llatí, d'aquest hefenisme, féu que en ll. vulgar se l'alterés donant-li una forma més trivial THYMANIA/TUMANIA: d'aquella provenen el logud. ant. *timangia* (ja Ss. XII-XIII, Condaghe de Silki), avui *timanza* i campid. *timonga* (ML-Wagner, *Byzant.-Ngrich. Jahrbücher* 1, 163), que reapareix en fr. ant. en la forma *timoine* de la *Chanson de Roland*, 2958 (M-Lübke, *Litbl.* xxxi, 70) on podem veure una labialització del diftong per obra de la *m* precedent (com en *armoire*, *Amboise*, i potser en combinació amb el cas de *foin/frein*): designen un perfum religiós, sigui encens o el mateix tomanyí.

En català restà en un antic derivat en -INUS, comparable al cas de *romani*/fr. *romarin*/cast. *romero*. Hi ha la doble forma *tomanyí*/*tomani*, sigui que el sufix es va aplicar al primitiu TUMANIA, quan ja NI havia tor-

nat *y*, d'on *tomanyí*, sigui que ja es formés el derivat TUMANI-INU abans, > TUMANINU > *tomani*. Per a la identificació de l'herba 'Lavandula stoechas', veg. Cavanilles (i, 333) i Roland (*l. c.*). *Tomani* no fou recollit fins al *DTO*. 1647 (Belv., Lab. etc.).

Però ja consta en un doc. de c. 1500: «... enramat, per terra, de bova, romaní, *thomani* e altres flors» (PJComes, *Llibre de Coses Assenyalades*, 350); és la forma que Cavanilles recull com a valenciana, i que és pròpia de les Illes («*tomani*: tomillo» eiv., Pérez Cabrero, deu ser definició només aproximada); «ara, a l'agost, ja s'han assecat les flors de farigola i han badat les de *tomani*», Villangómez (*L'Any en Estampes*, 55); «jo passaria la mà [mar'] / per damunt un *tomani*, / solament per poder di: / allota dóna'm sa mà», Camps Merc. (*Folkl. Men.* i, 84).

Segons el *CostManc.* (i, § 664) el *tomani* es diu *tomanyí* a l'Emp. i alguna altra comarca. Jo he sentit *tumayí* ja a les muntanyes entre Vallès i Maresme (poble de Montnegre, 1931), a Tossa (1931); *tumayí* amb plural *tumayíns* Castell d'Aro (1964), *tumayíns* a Pals (1958) i amb metàtesi de les vocals *tumuñi* a Madremanya (1964). És la forma usada sovint pel balenc Ruyra: «una fumera de *tomanyins* rellents, que tapava els esperits» (*O. C.*, 61), «de les muntanyes properes davallava l'olor dels *tomanyins* i de les flors boscanes», *Pinya de Rosa* (i, 28), «argelagues, estepes, falgueres, *tomanyins*», *La Parada*, 36 (explicitat «espècie de planta esternutatòria» en el gloss., *O. C.*, 380b). No sé si s'estén gaire en el Princ. la forma amb -ni: *tomanim* pl. en el Vallès segons Maspons Labrós (BCEC 1902, 79). Per una comparació amb la forma de la inflorescència dels caps-d'ase, en forma de tap, anomenen *tomanyí* a StFGuixols un tipus de tap petit de suro usats per a flascons medicinals (Marx, *RDialR* iv, 52).

Com que la flaire del tomanyí és poca-solta o baixa si la comparem amb la flaire forta o dolça dels seus companys: l'espígol, el romaní, la farigola i el bruc; de *tomanyí*, pres per un diminutiu atenuant, s'extragué amb caràcter agreujant, l'adj. *tomany*, que ja registren Belv. i Lab. en l'acc. «ximple, poc expedit»; i és ben usual en ross.: «un dia un foraster, de cap a la frontera, / que era pas dels més poc *tomanyis* / ---», Saisset (*Perpiny.*, 55, 'tonto, pec, beneit' segons el gloss.), equivalent de *toix* segons AntCayrol (*Cont. Cerd.*, s. v.).

Com a derivat despectiu *tomanyús* (Bulbena, que Belvitges i Labèrnia posen com a antic i sense accent); i *tomanyot*: «era lo primer cop qu'aqueix minyó servia: / se trapava un poc jovenot / i també un bri *tomanyot*, / ---», Saisset (*Catal. d. R.*, 27). No sé si ve del nostre nom de planta, ni si resulta d'una formació regressiva com la de *tomany* el nom de partida a *Tumanes* en el terme de Mondòver; o si és d'herència mossàrab, amb el retrocés d'accent *tumánis* > *tumánis* propi de l'àrab vulgar (1963).

DERIV.: Suposo que *tomanim* també es deu usar a Mallorca, i que d'un seu colle. *Tumaninar, deu sortir amb dissim. el nom *Es Tumarinà(r)* serrat coster en el